

U tim zahtjevima neki vide potpunu negaciju etnologije, čak veću od one koju je izrekao C. Lévi-Strauss («etnologija treba umrijeti da bi se ponovo rodila»). Lévi-Straussa Bausinger više-manje ignorira, kao i njegov opus, odnosno utjecaj na suvremenu etnološku misao. No to ovaj čas i nije bitno.

Što će, dakle, etnologiji preostati pošto smo utvrdili da je često, bilo svjesno, bilo nesvjesno, zamagljivala sliku prošlosti? Ako poslušamo Bausingera, morala bi se posve okrenuti svojoj suvremenoj kulturi. On joj, naime, nudi da bude, prije svega, znanost o kulturi mnogih (Kultur der vielen) — ne donjih slojeva, i ne elitnih krugova — nego mnogih, dakle svih ljudi, u njihovoj »često banalnoj svakodnevnici«. Umjesto ezgotičnog banalno je ono što postaje uzbudljivim predmetom istraživanja, i to ovako:

»odnos između subkultura i globalne kulture, između parcijalnih sistema i globalnih sistema društva pripada centralnim pitanjima struke jer odgovor na ta pitanja odlučuje o šansama promjene u društvu« (str. 273). Primijenjeno na praksu, to znači da osim istraživanja folklorne komunikacije sada postaje relevantno istraživanje odnosa među, npr., televizijom i svakidašnjim pripovijedanjima u obitelji, susjedstvu, poduzeću: utjecaj televizije na ta pripovijedanja i tih pripovijedanja na televiziju. Ili pak odnos među industrijom razonode i provođenjem slobodnog vremena u najrazličitijim ljudskim varijantama. Takva istraživanja nisu neki etnološki novum: ona zamjenjuju istraživanja prazničnih ponašanja i običaja na razini društva i kulture koja komunicira drugačije ili, bolje reći, koja sada komunicira mnogo složenije. A da i ne govorimo o istraživanju religijskih predodžbi i vjerovanja u suvremenom sekulariziranom svijetu itd. itd..

Etnologu — istraživaču suvremenosti — ta se pitanja doista čine izazovnim; tradicionalnom etnologu Bausingerov način postavljanja problema najavljuje kraj etnologije. Doista, on i ne vidi šansu daljeg istraživanja tradicije.

Mi se, naravno, toga kraja u dogledno vrijeme ne moramo bojati, ma koliko kukali nad nestankom folklornoga blaga. Budući da različite historijske epohe još uvijek leže kao na dlanu na našim terenima, vjerovatno je da u našoj pa i narednoj generaciji etnologa i folklorista nećemo doći u krizu te građe. Što ne znači da se ne nalazimo u teorijskoj krizi.

Dunja Rihtman-Auguštin

EDMUND LIČ, KLOD LEVI-STROS, izd. »Duga«, Biblioteka XX vek, Beograd 1972, 152 str.

Značenje ovog djela proteže se između dvije koordinate, a to su strukturalna antropologija »an sich« i ta ista problematika »für uns«. U svom prvom aspektu ono predstavlja oštroumnu (ili bolje — vrlo oštru, a također i umnu) kritiku Lévi-Straussa. Svojim duhovitim, elegantnim (ponekad upravo šarmantnim) stilom Leach razotkriva do u tančine grijehe heroja i velikana svoje znanosti. Razumljivo je stoga da se, naročito u britanskoj antropologiji, podigla prilična prašina oko Leacha i njegove kritike. »La pensée leachienne« postala je relevantna za Lévi Straussa gotovo koliko i »pensée lévi-straussienne«,

pa se tako i Leach našao na udaru svih onih koji smatraju da je bilo ras-
tega, bilo skratio Lévi-Straussa na svom prokrustovskom krevetu.

A za nas? S obzirom na to da se radi o zatočnom području etnološke misli
u koje je ova inspirativna knjižica sretnim slučajem dopivala, pokušat ću od-
rediti njezino značenje i s tog stajališta. Premda se njena puna vrijednost
očituje tek pošto smo prethodno bar donekle shvatili Lévi-Straussa, ona pred-
stavlja i sasvim dobar uvod. Ali iako je kao prvi korak upoznavanja s idejama
i radom Lévi-Straussa apsolutno preporučljiva (naročito studentima etnologi-
je), ipak mislim da je za svoju prometejsku ulogu pomalo neadekvatna, gle-
dajući je, dakako, sa stajališta »für uns«. Leach zaista ne propušta da zada
udarac svojoj žrtvi u sve njene slabe točke, i po svoj prilici ima pravo. Ali bitan
je ovdje ipak Lévi-Strauss, pa možda nije najidealnije da se s jednim tako
velikom čovjekom upoznajemo na stratištu njegovih dostignuća. Ne radi se tu
ni o kakvoj sentimentalnosti, nego o želji da se između nebitnih konkretnosti
istakne ono bitno, a to je poticaj i inspiracija koju je Lévi-Strauss u stanju
pružiti. Čini mi se, naime, da smo i suviše skloni osuditi nekoga samo zato
što je osuđen, odbaciti nečije ideje samo zato što su odbačene, ali pritom za-
boravljamo da su te ideje odbacili oni koji su iznad njih, za razliku od nas koji
do njih nismo ni došli. Prava vrijednost Lévi-Straussovih ideja nije u prvi mah
očita, i stoga je važno da bar u početku zauzmemo stav učenika, prije nego
sua. Postupimo li tako, naša prva lekcija neće se sastojati u nekim posebnim
podukama, nego prije u razgolićavanju cjelokupne problematike do temelj-
nih pitanja: što je kultura (u odnosu na prirodu), koji su temeljni principi
ljudskog mišljenja i na koji način iz njih proizlazi fenomen kulture? — ili još
temeljnije: što je, zapravo, čovjek? — pitanje krajnje banalno, pa ipak do naj-
veće mjere inspirativno. Na toj točki Lévi-Strauss nam otvara putove na koje
nismo ni pomišljali. U stvarima pokraj kojih smo dosad prolazili kao slijepi
najjednom uviđamo *smisao*, a ondje gdje nam se činilo da smo nešto utvrdili,
uviđamo da nam upravo taj smisao nedostaje. Vratimo se sada Leachu i po-
gledajmo što on kaže: »Levi-Strosova teza je da ćemo posredstvom uočava-
nja onog *kako* shvatamo Prirodu, zapažanjem osobnosti klasifikacija koje
koristimo i načina na koji manipuliramo dobijenim kategorijama, biti u stanju
da izvučemo presudno važne činjenice o mehanizmu mišljenja... I tako, dok
istražujemo elementarne strukture kulturnih fenomena, u istij mah otkrivamo
i prirodu Čoveka — verodostojne činjenice o vama i o meni, kao i o nagom
divljaku iz centralnog Brazila... Na prvi pogled, produkti kulture su stra-
hovito raznoliki: ... ali ... negde ispod površine moraju postojati osobnosti
koje su zajedničke svima... Lévi-Stros ne pridaje nikakvu posebnu pažnju
zastupljenosti jednog detalja izvesnog običaja na dvema različitim stra-
nama geografske karte. Po njegovom mišljenju, univerzalna obeležja ljud-
ske kulture postoje jedino na nivou strukture, a nikada na nivou ispoljene
činjenice.« U posljednje dvije rečenice na najotvoreniji način izražena je raz-
lika strukturalne i kulturnohistorijske metode. I jedna i druga polaze od em-
pirijskih fenomena, ili bolje, njihovih relacija, s ciljem da otkriju ono što
leži *iza*. To »iza« u prvom slučaju je struktura, a u drugom — historija; pro-
matrane relacije u prvom slučaju su intrakulturne, a u drugom interkulturne.

Prelazeći na prikaz konkretnih Lévi-Straussovih rezultata, Leach nas upo-
znaje sa znamenitim kulinarskim trokutom. Istina je da u ovoj razradi, kao i
drugdje, Lévi-Strauss nije posve dosljedan vlastitoj metodi, no Leach mu ipak

odaje priznanje što uviđa fascinantne veze između kulturne kategorije prehrane i socijalnog sistema.

»Središnja intelektualna zagonetka Lévi-Strosa je tema kojoj se stalno vraćaju evropski filozofi; doista, ako iz Lévi-Strosovog ugla posmatramo to pitanje, reč je o problemu koji je oduvek i širom sveta zbunjivao celo čovečanstvo. Sasvim jednostavno — šta je to Čovek? Čovek je životinja, pripada redu *Homo sapiens*, blisko je povezan sa visoko razvijenim majmunima, a u daljem je srodstvu sa svim ostalim živim vrstama iz prošlosti i sadašnjosti. Ali Čovek je, zaključujemo mi, ljudsko biće, a kada to kažemo očigledno podrazumevamo da on, u izvesnom smislu, nije isto što i prosto životinja. Ali u kom je smislu on to drugo?« Ne treba zaboraviti da je Lévi Strauss filozof, senzitan na probleme čovjeka i života. Ali svoju žeđ za odgovorom on ne pokušava utažiti u vodama čistog umovanja, nego kao antropolog uranja u more stvarnosti ljudske kulture i u tom moru ponire do dubina koje nas zapanjuju. Da li je filozof ondje našao svoj odgovor? No to je već zaista filozofija, stoga se vratimo Leachu. Iduće stranice posvećene su totemizmu. Što li je Lévi-Strauss ondje pronašao? Golog kralja iz Andersenove bajke! Ne samo da nije dao nikakav doprinos studiju totemizma, niti postavio neku novu teoriju, nego je, dapače, sam pojam totemizma sa svim što je na njemu sagrađeno razrušio do temelja pokazavši da je totemizam u stvari »antropološka fatamorgana«. Totemske životinje i biljke nisu »bonnes a manger«, nego »bonnes a penser«.

Relativno velik prostor, što je i opravdano, posvećen je lingvistici i inspiraciji koju je ona dala Lévi-Straussu. Ipak mi se čini da Leach ne naglašava u dovoljnoj mjeri i dovoljno jasno koncepciju *nesvjesnog* (koja je za Lévi-Straussa bitna, a u najužoj je vezi upravo s lingvistikom. Evo o čemu se radi — jezik je predmet humanističkog znanstvenog proučavanja par excellence upravo zato što je do najveće mjere nesvjestan. Mi, naime, nismo svjesni gramatike koju upotrebljavamo dok govorimo. Pa i onda kada smo o njoj saznali iz knjiga, ono svjesno znanje ni najmanje ne utječe na procese unutrašnje, nesvjesne gramatike, koja je samo jedan oblik očitovanja nesvjesne strukture mišljenja. Ista misao na području mitologije: »Ne težimo prema tome da pokažemo kako ljudi misle u mitovima, već kako mitovi sebe misle u ljudima, i to mimo čovjekova znanja.«

Naredni citat otkriva motiv Lévi-Straussova bavljenja primitivnim narodima: »I univerzalni principi (ukoliko postoje) djeluju u našim mozgovima isto onako kao što djeluju u mozgovima južnoameričkih Indijanaca, s tom razlikom što su naša kultura i obrazovanje koje smo stekli, živeći u tehnološki visoko razvijenom društvu i pohađajući školu i univerzitet, obavili univerzalnu logiku primitivnog mišljenja slojevima svakovrsnih posebnih logika koje su nam nametnuli veštački uslovi naše društvene sredine. Ukoliko želimo da prodremo do primitivne univerzalne logike, u njenom netaknutom obliku, valja da ispitamo misaone procese veoma primitivnih, tehnološki nerazvijenih naroda (među koje spadaju južnoamerički Indijanci), a proučavanje mita jedan je od načina da se ostvari ovaj cilj.«

Očito, već smo dospjeli do čarobne zemlje mita koju je Lévi-Strauss istražio kao malo tko prije njega, premda ga Leach još uvijek ne priznaje sa stručnog vodiča. Ovdje, kao i na drugim područjima, Leach je krajnje skeptičan prema konkretnim rezultatima Lévi-Straussova rada, premda se s osnovnim

idejama i metodom u principu slaže. Za razliku od dosadašnjih pristupa mitu Lévi-Strauss ukazuje na cjelovitost *poruke* koju nosi mitološki *korpus*. Dakle, ne izoliran mit, niti varijanta, nego cjelokupnost mita što živi u jednoj kulturi. Leach mudro komentira »Nije savim jasno tko šalje poruke, ali je jasno ko je prima.« Po mom mišljenju ni to nije baš jasno. Naime, ako i prihvatimo da je mit »poruka zavijena u kod«, gdje se onda nalazi (u ljudskom duhu) mehanizam dešifriranja koda? Tko u stvari razumije mit?

Naredno poglavlje posvećeno je Lévi-Straussovoj knjizi *Divlja misao*, koju Leach naziva čarobnom. Ipak kritizira Lévi-Straussovo uvjerenje o principu binarnosti kao isključivom temelju ljudskog mišljenja. Nema sumnje da »pensée lévi-straussienne« promatrajući svijet oko sebe funkcionira izrazito binarno. No da li to vrijedi i za »pensée sauvage«? Leachova kritika je ovdje savim uvjerljiva.

Poglavlje o elementarnim strukturama srodstva zahtijeva možda najviše stručnosti, ali je u stručnom pogledu i najvrednije. Propuste koje čitajući Lévi-Straussa ne bismo ni uvidjeli, ili bismo ih tek nejasno naslutili Leach iznosi jasno i eksplicitno.

Prosijavši tako Lévi-Straussa kroz rešetko svoje rafinirane, ali stroge metodičnosti, Leach je učinio veliku stvar — oslobodio nas je nedoumice i jednostranosti. Postoji nešto u ljudskoj naravi što teži da sve stvari prosuđuje po principu binarne opozicije (neočekivani prilog Lévi-Straussovoj tezi?!). To i jest razlog da se čak i u znanosti ljudi grupiraju u pristaše i protivnike. Pogotovo kod genijalnih ljudi, kakav je i Lévi-Strauss, teško je odrediti zlatnu sredinu. Velika većina takvog ili obožava ili prezire, a tokom vremena i jedni i drugi ga zaborave. Leach je objektivan; beskompromisan prema svemu što ne zadovoljava znanstvene kriterije, ali uvijek spreman da istakne ono što je vrijedno. A Lévi-Strauss i jest vrijedan pažnje. Za svakog čovjeka koji razmišlja on predstavlja izazov, a to je upravo ono što je i našoj etnologiji najviše potrebno.

Milivoj Vodopija

GYULA ORTUTAY, HUNGARIAN FOLKLORE, Essays, Akadémiai Kiadó, Budapest 1972, 430 str.

Istražujući folklor, Gyula Ortutay shvatio je, kako sam kaže, socijalne probleme mađarskog sela u godinama između dva rata. Ali u isto vrijeme uvidio je i to da se folklorno stvaralaštvo ne može istraživati i razumjeti ako se ne istraži i ne shvati njegov društveni kontekst. »Ispravno poznavanje i opis organske kompletne realnosti sela« (str. 51), to je cilj koji dominira njegovim istraživanjima i teorijskim razmatranjima. Naročito se zalaže za takav cilj jer je svjestan negativnih implikacija idealizacije sela, seljačkog života i kulture. Jer koliko god je romantizam u književnosti u prošlom stoljeću bitno pridonio istraživanju folkloru i razvoju moderne evropske folkloristike, on je u isto vrijeme tu znanost posvuda opteretio idealizacijama.

Gyula Ortutay, koji će kasnije postati političarem, u vrijeme svojih boravaka na mađarskom selu zapazio je slojevitost tog sela kao društvene orga-